

บทที่ ๕

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปคำสอนเรื่องดาราศาสตร์ทุกยุคสมัย การประยุกต์ใช้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ภายใต้วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ และอภิปรายผล ตลอดจนเสนอแนะข้อคิดเห็นที่คาดว่าจะประโยชน์ในการทำวิจัยต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นศึกษาคำสอนเรื่องดาราศาสตร์ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา เมื่อรวบรวมและอ่านเข้าเป็นระบบแล้ว ทำให้เห็นถึงพัฒนาการที่สำคัญในแต่ละช่วงเวลา กระทั่งองค์ความรู้เหล่านี้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยในแต่ละสมัย คือสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ และปัจจุบัน มีบทสรุปดังนี้

แนวคิดดาราศาสตร์ในสมัยพุทธกาล ปรากฏในหลักฐานสำคัญคือพระไตรปิฎก เรื่องกำเนิดจักรวาลนั้น พระพุทธศาสนามีเห็นว่าจักรวาลเกิดจากความว่างเปล่า และมีจักรวาลเป็นจำนวนมากมายหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ ประเภทแห่งดวงดาวนั้นมี ๓ ประเภทใหญ่ คือดาวนพเคราะห์ ดาวนักษัตร และดาวพิเศษ(เทหวัตถุ)คือดาวหางและอุกกาบาต การโคจรของดวงดาวเป็นไปตามกฎคืออุตุนิยาม แต่ดาวทั้งหลายมีเทวดาสถิตอยู่คอยดูแล แต่มีสภาพที่ไม่ยั่งยืน ศูนย์กลางของจักรวาลคือภูเขาสินธุ จุดจบแห่งดวงดาวเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น เกิดจากดวงอาทิตย์ขึ้นพร้อมกันหลายดวงจนทำให้เกิดไฟลุกไหม้ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากดาราศาสตร์คือใช้กำหนดเวลาโดยทั่วไปและใช้ประโยชน์ในด้านศาสนา มีการกำหนดขึ้นแรมและกำหนดกาลเข้าพรรษา เป็นต้น

แนวคิดดาราศาสตร์ในอรรถกถา กำเนิดจักรวาลนั้นเกิดจากความต้องการของมนุษย์ จำนวนจักรวาลมีมากมายหลายขนาดจนนับไม่ถ้วน ประเภทแห่งดวงดาวนั้นมี ๓ ประเภทคือดาวนพเคราะห์ ดาวนักษัตร และดาวพิเศษ(เทหวัตถุ)คือดาวหางและอุกกาบาต การ

โคจรของดวงดาวมีเทวดาสถิตอยู่คอยดูแลและคอยขับเคลื่อน แต่มีสภาพที่ไม่ยั่งยืน ศูนย์กลางของจักรวาลคือภูเขาสินธุ จุดจบแห่งดวงดาวเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น เกิดจากดวงอาทิตย์ขึ้นพร้อมกันหลายดวงจนทำให้เกิดไฟลุกไหม้ น้ำพัด ลมกระแทกจนแหลก ในแง่ของการใช้ประโยชน์จากดาราศาสตร์คือใช้กำหนดเวลาโดยทั่วไป และใช้ประโยชน์ในด้านศาสนามีการกำหนดขึ้นแรม และกาลเข้าพรรษาเป็นต้น ระบบเวลาที่มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น คือมีการกำหนดวัน เดือน ปี และขึ้นแรม โดยใช้การโคจรของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มาเป็นเกณฑ์ ในอรรถกถาได้แบ่งท้องฟ้าออกเป็น ๓ วิธีใหญ่ คืออชวิที โคนวิที และนาควิที การที่ดวงอาทิตย์โคจรไปในวิธีต่างๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดฤดูกาลต่าง ๆ ตามมา

แนวคิดดาราศาสตร์ในฎีกา มีทัศนะในเรื่องกำเนิดจักรวาล ว่าเกิดมาจากความว่างเปล่าไร้ซึ่งดวงดาว มีสภาพเต็มไปด้วยน้ำ จำนวนจักรวาลมีมากมายหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ และมีจำนวนนับไม่ได้ บรรจุอยู่ในเขต ๓ คือ ชาติเขต อาณาเขต และวิสัยเขต ประเภทแห่งดวงนั้น จัดเป็นดาว ๔ ประเภท คือดาวนพเคราะห์ ดาวนักษัตร ดาวจักรราศี และดาวพิเศษคือเทหวัตถุ ได้แก่ ดาวหางและอุกกาบาต พระฎีกาจารย์ได้บอกลักษณะดาวต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด และความรู้บางอย่างได้อ้างอิงมาจากคัมภีร์พระเวทซึ่งเป็นของพราหมณ์ การโคจรของดวงดาวมีเทวดาสถิตอยู่คอยดูแล จุดจบแห่งดวงดาวเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น เกิดจากดวงอาทิตย์ขึ้นพร้อมกันหลายดวงจนทำให้เกิดไฟลุกไหม้ น้ำพัด ลมกระแทกจนแหลก

พระฎีกาจารย์อธิบายอีกว่า แม้จักรวาลอันนับจำนวนไม่ได้ก็จะชนกันและแหลกละเอียดไปพร้อมกันในที่สุด ความพินาศของโลกและจักรวาลมีมนุษย์เป็นตัวแปรสำคัญ การใช้ประโยชน์จากดาราศาสตร์มีการใช้กำหนดเวลาโดยทั่วไปและใช้ประโยชน์ในด้านศาสนา มีการกำหนดขึ้นแรมและกาลเข้าพรรษาเป็นต้น พระฎีกาจารย์ขยายความเรื่องวิธี ๓ (อชวิที โคนวิที และนาควิที) ซึ่งพระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ โดยที่พระฎีกาจารย์พรรณนาถึงราศี ๑๒ เพื่อให้รายละเอียดเพิ่มเติม กลุ่มดาวจักรราศีเริ่มปรากฏชัดในระดับฎีกานี้เอง

พุทธศาสนาสอนว่าโลกและสุริยจักรวาลดำเนินไปอย่างมีกฎเกณฑ์ พระพุทธเจ้าได้ค้นพบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของดวงดาว(อุตุนิยาม)ด้วยพระญาณ และทรงใช้ประโยชน์จากดวงดาวให้เกิดผลดีแก่ชุมชนสาวกของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดวันอุโบสถ วันฟังธรรม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับพระวินัย ฯลฯ และหลักฐานในพระไตรปิฎกยังบอกให้รู้ว่า ก่อนสมัยพุทธกาลมีคนสามารถคำนวณการโคจรของดวงดาวได้อย่างแม่นยำ มีการเดินทางออกไปนอกโลกเพื่อสำรวจอวกาศหาที่สุดของจักรวาล และการอุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้วแต่เป็นเครื่องยืนยันองค์ความรู้ด้านดาราศาสตร์ได้ทั้งสิ้น ดังนั้น การประยุกต์ใช้ดาราศาสตร์ในพระพุทธศาสนา จึงปรากฏว่ามี ๖ ลักษณะ คือ (๑) การอธิบายโลก

ชีวิต และจักรวาล (๒) ข้อกำหนดทางพระวินัย (๓) การอุปมาอุปไมย (๔) การกำหนดวันสำคัญ (๕) การปฏิบัติกรรมฐาน (๖) การพยากรณ์ชะตาชีวิต

สรุปว่า ลักษณะที่โดดเด่นของคำสอนเรื่องดาราศาสตร์ในพระพุทธศาสนา เห็นได้ว่าให้ความสำคัญกับดวงดาวเพื่อสื่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา อาจเรียกใช้ดวงดาวในเชิงจริยศาสตร์มากกว่าในเชิงอภิปราย

สำหรับแนวคิดเรื่องดาราศาสตร์ในสังคมไทย ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๔ ช่วงสมัยตามสมัยการปกครองในสังคมไทย มีกระบวนการที่หลักที่สำคัญคือ

- ๑) กระบวนทัศน์ดาราศาสตร์ที่มีพุทธศาสนาเป็นกระแสนำ ปรากฏในสมัยสุโขทัย
- ๒) กระบวนทัศน์ผสมผสานระหว่างพุทธกับฮินดูเป็นกระแสนำ ปรากฏในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
- ๓) กระบวนทัศน์เริ่มวิทยาศาสตร์เป็นกระแสนำ เริ่มในสมัยรัชกาลที่ ๔
- ๔) กระบวนทัศน์มีวิทยาศาสตร์เป็นกระแสนำ ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ ๙

แนวคิดเรื่องดาราศาสตร์ในสมัยสุโขทัยอันมีพุทธศาสนาเป็นกระแสนำ มีทัศนะว่าการเกิดขึ้นของจักรวาลเกิดจากการต้องการของมนุษย์ จำนวนจักรวาลมีมากมายหลายขนาดไปจนถึงนับไม่ถ้วน ประเภทแห่งดวงดาวนั้นจัดเป็นดาว ๓ ประเภท คือ ดาวนพเคราะห์ ดาวนักษัตร และดาวจักรราศี ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสำคัญคือไตรภูมิพระร่วง โดยเฉพาะกลุ่มดาวนักษัตร ซึ่งพญาลิไทได้ระบุจำนวนและบอกลักษณะไว้อย่างชัดเจน พระองค์ได้อธิบายโครงสร้างของจักรวาลจากจุฬินาสูต แต่เพิ่มรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ เข้ามา ศูนย์กลางของจักรวาลคือภูเขาสินธุ มีการอธิบายการทำดีทำชั่วของมนุษย์สัมพันธ์กับภูเขาสินธุซึ่งกำหนดเป็นภพภูมิต่าง ๆ จุดจบแห่งดวงดาวไม่ปรากฏ ในสมัยนี้เน้นการใช้ประโยชน์จากดาราศาสตร์ในการนับเวลา เช่น ศักราช เป็นต้น ในศิลาจารึกพบว่ามีการใช้วันที่อิงอยู่กับระบบสุริยคติ (เดิมที่ใช้ขึ้นและแรม) และมีการอธิบายลักษณะของดวงจันทร์โดยละเอียด

แนวคิดเรื่องดาราศาสตร์ในสมัยอยุธยามีพุทธผสมกับฮินดูเป็นกระแสนำ (ช่วงอยุธยา-ถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) ด้านกำเนิดจักรวาลนั้นไม่ได้มีการกล่าวถึง และไม่ได้ให้ความสนใจขนาดและจำนวนของจักรวาลว่ามีเท่าไรในสมัยดังกล่าวนี้ ประเภทแห่งดวงดาวนั้น มีการจัดเป็น ๓ ประเภท คือ ดาวนพเคราะห์ ดาวนักษัตร และดาวจักรราศี ปรากฏการอ้างถึงเทววัตถุต่าง ๆ มีดาวหาง อุกกาบาต เป็นต้นไว้ในจดหมายเหตุของพวกโหร มีการโยงการโคจรของดวงดาวเข้ากับสภาพความเสื่อมและความเจริญของมนุษย์ ทำนายทายทักปรากฏการณ์ที่เกิดจากดวงดาวต่าง ๆ การประยุกต์ดวงดาวมีความโน้มเอียงไปในทางโหราศาสตร์และเรื่องโชคลาง การใช้ประโยชน์จากดาราศาสตร์เป็นไปในทางการวางฤกษ์ยาม และโดยทั่วไป

ใช้ดวงดาวเป็นเครื่องกำหนดเวลาและใช้ประโยชน์ในด้านศาสนามีการกำหนดขึ้นแรมและ
ฤดูกาลเข้าพรรษาเป็นต้น

แนวคิดดาราศาสตร์ในรัตนโกสินทร์ ช่วงรัตนโกสินทร์ต้น (รัชกาลที่ ๑-๓) ไม่ได้ให้
ความสนใจเรื่องจุดกำเนิดจักรวาล และไม่ได้กล่าวถึงขนาดและจำนวนของจักรวาลว่ามีเท่าไร
ประเภทแห่งดวงดาวนั้น จัดเป็น ๓ ประเภท คือดาวนพเคราะห์ ดาวนักษัตร และดาวจักรราศี
มีการกล่าวถึงเทวดาต่าง ๆ เช่น ดาวหางและอุกกาบาต และมีการระบุชื่อดาวหางในสมัยนี้
ด้วย

แนวคิดดาราศาสตร์ที่เริ่มมีวิทยาศาสตร์เป็นกระแสหลัก (ช่วงรัชกาลที่ ๔) เมื่อถึง
รัชกาลที่ ๔ ได้มีการสังเกตปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ ปฏิเสธความเชื่อ
ทางดาราศาสตร์แบบอยุธยา เดินตามแนวทางของวิทยาศาสตร์ตะวันตก โดยมีความเชื่อว่า
ดวงดาวเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ไม่มีเทวดาสถิตอยู่บนนั้น มนุษย์กับดวงดาวเป็นคนละ
ส่วน ไม่เกี่ยวข้องกันในแง่ของความเชื่อความเจริญ ในสมัยดังกล่าวนี้มีการนำเครื่องมือทาง
ดาราศาสตร์จากต่างชาติเข้ามาในประเทศไทย ส่วนเรื่องการนับปีและกำหนดวันสำคัญให้
ตรงกับกลุ่มดาวบนท้องฟ้าย้อนกลับสู่รากฐานเดิมคือแบบแผนในสมัยพุทธกาล มีการคำนวณ
วันเกิดสุริยุปราคาเป็นต้นได้อย่างแม่นยำโดยรัชกาลที่ ๔ โดยที่พระองค์เป็นผู้นำศึกษาเรื่อง
ของดาราศาสตร์อย่างจริงจัง

แนวคิดดาราศาสตร์ที่เริ่มมีวิทยาศาสตร์เป็นกระแสหลักคือสมัยปัจจุบัน(รัชกาลที่
๙) ได้ดำเนินตามแนววิทยาศาสตร์ เพราะยอมรับความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์ว่ามีความถูกต้อง
แม่นยำ และเห็นว่าสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้น ส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้า
ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก การใช้ประโยชน์จากดาราศาสตร์ไม่ต้องอิงอยู่กับการแหงนดูดวงดาวบน
ท้องฟ้า เพราะมีการถ่ายเทวิธีการดั้งเดิมมาอยู่ในรูปของปฏิทิน(ทั้งแบบจันทรคติและสุริยคติ)ที่
ทันสมัย การนับเวลาที่มีความละเอียดเป็นวินาที โดยอาศัยนาฬิกาที่ผลิตขึ้นด้วยวิธีการทาง
วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ที่สำคัญหน้าที่การดูดาวและข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับดวงดาวในปัจจุบัน
ได้ทำหน้าที่โดยนักดาราศาสตร์ กิจในเรื่องดาราศาสตร์ดังกล่าว บ้านเมืองเป็นผู้รับผิดชอบทำ
หน้าที่ดูแลแทนโดยดำเนินตามแนววิทยาศาสตร์

เรื่องการประยุกต์ใช้ดาราศาสตร์ในสังคมไทย ปรากฏว่ามี ๖ ลักษณะ คือ (๑) การ
อธิบายชีวิต โลก และจักรวาล (๒) การกำหนดนับเวลาและฤดูกาล (๓) ประเพณีและพิธีกรรม
(๔) การพยากรณ์ดวงชะตาชีวิต (๕) การประกอบอาชีพ (๖) การใช้ประโยชน์ในทาง
สุนทรียศาสตร์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าปรากฏการณ์บางอย่างซึ่งเกิดจากดวงดาว เช่น
สุริยุปราคา ที่เคยถูกมองว่าเป็นสิ่งลึกลับมีความน่ากลัวในอดีต ปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ
กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงของสังคมไทย

สรุปว่า คำสอนเรื่องดาราศาสตร์ในสังคมไทย คือสอนเรื่องดวงดาวเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การดำรงตนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เรียกว่า “ดาราศาสตร์แนวจริยศาสตร์”

ด้านรูปแบบการประยุกต์ใช้ดาราศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้ดาราศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่โดดเด่น ๔ ลักษณะ คือ

๑) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านกาย เน้นการเลือกสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อสุขภาพกายและใช้เอื้อให้เกิดขัดเกลาและควบคุมความประพฤติเพื่อสร้างควมมีระเบียบวินัย

๒) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ คุณภาพชีวิตด้านนี้คือความเป็นผู้ที่มีสมาธิ มีจิตใจมั่นคง เป็นต้น ดาราศาสตร์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในฐานะเป็นเครื่องช่วยขัดเกลาจิตใจให้สูงขึ้น ซึ่งส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน เป็นต้นได้

๓) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสังคม อยู่ในรูปของเทศกาล พิธีกรรม และกิจกรรม โดยใช้ดวงดาวอธิบายโครงสร้างทางสังคม และกำหนดเป็นข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเพื่อสันติสุข คุณภาพชีวิตในด้านดังกล่าวจัดว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศที่สำคัญ เพราะถ้าประเทศชาติมีความสุขสงบ มีความสามัคคี ประเทศนั้นย่อมมีเสถียรภาพในการลงทุนและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามมา

๔) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านทัศนคติ เป็นการใช่วงดาวมาอธิบายความเลื่อมความเจริญของมนุษย์ ซึ่งสัมพันธ์กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตในด้านดังกล่าวคือการรู้จักคิดและรู้จักแสวงหาความรู้ เมื่อคนมีความรู้หรือมีการศึกษาย่อมจะเป็นรากฐานของการพัฒนาสติปัญญา ทำให้เป็นบุคคลที่เชื่ออย่างมีเหตุและผล

ในปัจจุบัน ดวงดาวที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์มากที่สุดก็คือ ดาวฤกษ์ ชื่อ “ดวงอาทิตย์” (The sun) รองลงมาคือดาวโลก (earth) ถัดจากดาวโลกคือดาวเคราะห์ที่ชื่อดวงจันทร์(The moon) เพราะดาวทั้งสามดวงนี้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญ เช่น ฤดูกาล แสงใ้หม่ถ่วง(แรงดึงดูด) น้ำขึ้นน้ำลง การสร้างวิตามินในร่างกาย การเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมนุษย์โดยตรง

๕.๒ อภิปรายผล

๑) การศึกษาแนวคิดดาราศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา พบว่ามีดวงดาว ๓ ประเภทใหญ่ คือประเภทที่เป็นดาวฤกษ์และดาวเคราะห์ และดาวพิเศษ ประเภทที่เป็นดาวฤกษ์ ได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดาวจักรราศี และดาวนักษัตร ประเภทที่เป็นดาวเคราะห์ ได้แก่ ดาวจันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์ และประเภทที่เป็นดาวพิเศษ คืออุกกาบาตและดาวหาง

องค์ความรู้เหล่านี้ พระพุทธศาสนาไม่ได้บัญญัติขึ้น แต่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาในอินเดียโบราณ พระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งที่จะแก้ไขความเชื่อเหล่านี้ แต่มุ่งไปที่การให้เนื้อหาเพื่อการดับทุกข์เป็นหลัก แต่ก็มีความรู้เกี่ยวกับดวงดาวบางอย่างที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบด้วยพระญาณ แล้วนำมาเผยแพร่ในฐานะเป็นศาสดาผู้รู้แจ้งโลกและนำมาใช้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัท บางครั้งก็เป็นการอนุวัตตามโลก โดยเฉพาะในส่วนที่จะช่วยส่งเสริมและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื้อหาคำสอนที่เกี่ยวข้องดวงดาวแสดงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ๒ ลักษณะใหญ่ คือการนำเรื่องดวงดาวมาสนับสนุนธรรมและวินัย เช่น สัตตสุริยสูตร และอรัญญวิสูตร เป็นต้น ซึ่งปรากฏในพระสูตรและพระวินัย

แนวคิดดาราศาสตร์ในพระพุทธศาสนาในระดับอรรถกถาและฎีกา พระอรรถกถาและพระฎีกาอ้างอิงถึงแนวคิดจากพระไตรปิฎกและอรรถกถารุ่นก่อนหน้านั้นเอง ฉะนั้น งานวิจัยนี้โดยเฉพาะการรวบรวมแนวคิดดาราศาสตร์จากคัมภีร์ต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับวรรณกรรมไตรภูมิพระร่วง ซึ่งแต่งโดยพญาลิไท และจักรวาลทิปนี ซึ่งแต่งโดยพระสิริมังคลาจารย์ ในอดีต

๒) การศึกษาแนวคิดดาราศาสตร์ในสังคมไทย สังคมไทยแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลเรื่องดาราศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่ดาราศาสตร์ในสังคมไทยมักผูกติดอยู่กับวิถีชีวิตของคนในสังคม ผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมและโชคชะตาราศี แต่ละฤดูกาลจะมีกิจกรรมทางสังคม เช่น ลอยกระทง สอดคล้องกับวิถีชีวิตสังคมเกษตรกรรม มีแนวคิดที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผี วิทยาศาสตร์ ในสังคมตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน เหตุผลที่มีการผสมผสานระหว่างความคิดต่าง ๆ เกิดจากคนไทยมีอิสระทางด้านความคิดด้วยอิทธิพลของพระพุทธศาสนา จึงสามารถยอมรับวัฒนธรรมหรือแนวคิดที่แตกต่างได้ แม้ว่า โลกทัศน์ทางดาราศาสตร์ทั้งตะวันตกและตะวันออกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สังคมไทยก็ยอมรับกันได้ เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่เที่ยงแท้เป็นทุกข์ ไร้ซึ่งตัวตน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัยซึ่งผู้วิจัยนำเสนอ จะไม่พบว่าการรบพุ่งหรือชนงากันด้วยแนวคิดที่ไม่ตรงกันในเรื่องดังกล่าวนี้ แนวคิดเรื่องดาราศาสตร์ในสังคมไทยจึงกลายเป็นแนวคิดแบบคู่ขนาน เป็นไปในแนวราบ เจริญเติบโตควบคู่กับแนวคิดอื่นๆ บนพื้นฐานของความต่างและความเหมือนหรือคล้ายคลึงโดยไม่ขัดแย้ง เพียงแต่แนวคิดใดจะได้รับความนิยมและกล่าวถึงมากกว่าเท่านั้น จึงทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมทางดาราศาสตร์ที่หลากหลาย

เห็นได้ว่ากระบวนทัศน์หรือแนวคิดดาราศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละสมัย ไม่ได้สร้างความแตกแยกทางความคิดหรือความแตกแยกของคนในสังคมไทย ทั้งนี้ด้วยอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ซึ่งแนวคิดที่ผู้วิจัยนำเสนอนี้มีความสอดคล้องกับความคิดของ พระภิกษุ

มัตติเยอ ริการุ ที่กล่าวว่า “พวกเขา(ชาวพุทธ)ไม่ได้คิดว่า จักรวาลคงที่ ไม่เปลี่ยนแปลงเหมือน อริสโตเติล พวกเขาเข้าใจว่ามันไม่คงที่และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา”

๓) การศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้ดาราศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคม ปัจจุบัน การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือการทำให้ชีวิตให้มีความเจริญงอกงามตามหลักการทาง พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยแบ่งเป็น ๔ ด้าน คือ กาย จิต สังคม และทัศนคติ ความเจริญทั้งสี่ด้าน เชื่อว่าเป็นความเจริญของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม งานทางด้านพุทธศาสนาก็ดี ประวัติศาสตร์ของ สังคมไทยก็ดี ได้ใช้ประโยชน์จากดวงดาวเพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิต ในพระไตรปิฎก เช่น ปักขคณนาเป็นต้น อรรถกถา เช่น เรื่องสามาวดี มีเนื้อหาที่ใช้ประโยชน์จากดวงดาวเพื่อทำชีวิต ให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้า ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตในปัจจุบัน จึงเป็นการนำภูมิ ปัญญาในอดีต ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมาแต่เดิมมาปรับใช้ เพียงแต่โลกสมัยใหม่ได้เจริญด้วยวิธีการ สมัยใหม่ และเพราะบริบททางสังคมที่ต่างกัน ทำให้วิธีการต้องมีการปรับเปลี่ยนให้มีความ สอดคล้องกับยุคสมัยและมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านกายที่ต้องอาศัยแสงจากดวงอาทิตย์ เช่น การฆ่าเชื้อ เป็นต้น เพื่อรักษาสุขภาพ เป็นแนวคิดที่มีมาจากอดีต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาธรรมชาติ ปัจจุบันกระแสของวิทยาศาสตร์มีส่วนทำให้มนุษย์ห่างไกลจากธรรมชาติ การดูแลและรักษา สุขภาพจึงทำแบบแยกส่วนคือไม่เชื่อมโยงไปถึงความสมดุลของร่างกายอันสัมพันธ์กับจิต กรรม (พฤติกรรม) และฤดูกาลอันเป็นธรรมชาติรอบตัว ฉะนั้น การรักษาหรือดูแลรักษาสุขภาพจะต้อง มีความสอดคล้องกับจิต กรรม และฤดูกาลเพื่อสร้างความสมดุลให้แก่ร่างกายแบบองค์รวม เพื่อ สุขภาพที่แข็งแรงโดยสมบูรณ์

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ คือการฝึกจิตในรูปแบบที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ รอบตัว โดยเฉพาะเรื่องดวงดาวได้เข้ามาเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสร้างบรรยากาศและเป็น อารมณ์สำหรับฝึกจิต ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาปรากฏเรื่องดังกล่าวหลายแห่ง แต่ในยุคหลัง แนวการฝึกจิต เช่น การเพ่งแสงสว่าง คือแสงจันทร์และแสงดวงอาทิตย์ไม่ได้รับความนิยมและ ไม่เป็นที่แพร่หลาย เป็นแนวทางของคนเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจ ขณะที่ดาวฤกษ์และดวงจันทร์ ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในระดับวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยสัมพันธ์กับการรักษาสิลอุโบสถ มีกลุ่มผู้สูงวัย ที่ให้ความสำคัญในกิจกรรมดังกล่าว การสวดมนต์และเวียนเทียนกลายเป็นกิจกรรมที่คนให้ ความสำคัญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันวิสาข บูชา ทางราชการบ้านเมืองได้ประกาศให้เป็นวันหยุด เป็นอีกเหตุผลสำคัญที่คนได้มีโอกาสเข้า วัดปฏิบัติธรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้นในวันดังกล่าว

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสังคม คือการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ให้อยู่ร่วมกัน อยู่สันติสุขเพื่อความสมดุลในธรรมชาติ เพราะหลักพระพุทธศาสนาเชื่อในความเป็นปัจเจกการ

และอิทัปปัจจยตาของสิ่งทั้งหลายว่าอิงอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่อย่างเอกเทศ โดยไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย (ยกเว้นนิพพาน) ความประพฤติโดยรวมของสังคมมีผลกระทบต่อสังคม และสภาพแวดล้อม ถึงกับก่อให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว เนื่องจาก มนุษย์ขาดธรรม เช่น ความเมตตา สัจจะ ความซื่อตรงต่อหน้าที่เป็นต้น การกระตุ้นจิตสำนึกทางศีลธรรมจึงเป็นทางรอดของสังคมและก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีตามมา

การพัฒนาชีวิตด้านทัศนคติ คือการพัฒนาให้เกิดสติปัญญา ซึ่งให้ความสำคัญ กระบวนการที่จะนำสู่ปัญญา ในหลักทางพระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็น “โยนิโสมนสิการ” เป็นตัวแปรสำคัญ ที่จะทำให้นักคิดเกิดปัญญาได้ จะเห็นว่า พุทธสาวกจำนวนเมื่อมีโยนิโสมนสิการได้ บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก จึงมีการเปรียบโยนิโสมนสิการว่าเป็นตัวการสำคัญในความใน อริยมรรคหรือก็คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านสติปัญญานั้นเอง แต่ การที่จะเกิดปัญญาได้ อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือกาลยาณมิตร ซึ่งหลักการทางพระพุทธศาสนาชี้ว่ากาลยาณมิตรคือทั้งหมดทั้งสิ้นของพรหมจรรย์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงการปฏิบัติ

๑) การศึกษาดาราศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นความไม่เที่ยงของสังขารและความเปลี่ยนแปลงของโลกและจักรวาลซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ เป็นท่าทีของการศึกษาเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาให้เกิดสติปัญญา เพื่อให้มีความเข้าใจโลกและชีวิตในเชิงปัจจัยการหรืออิทัปปัจจยตา แม้จะมีการพรรณนาดวงดาวในเชิงวัตถุก็ตาม แต่ก็ไม่ได้มุ่งศึกษาในเชิงวัตถุเพื่อนำไปสู่การพัฒนาวัตถุเหมือนดาราศาสตร์สมัยใหม่ และไม่ได้มีท่าทีที่จะสนับสนุนดาราศาสตร์ในเชิงอภิปราย เพราะนั่นเป็นสิ่งที่มียุ่ก่อนในลัทธิพราหมณ์ ในฐานะที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธผู้สร้าง เป็นอนัตตนิยม จึงให้ความสำคัญกับการกระทำของมนุษย์เป็นหลัก และเพื่อสนองต่อเจตนารมณ์ดังกล่าวนี้ พระพุทธศาสนาจึงนำเรื่องดวงดาวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตในลักษณะต่าง ๆ ทำให้ดาราศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะที่เป็น “ดาราศาสตร์แนวจริยศาสตร์” ซึ่งเป็นท่าทีที่ผู้ศึกษาในเรื่องดังกล่าวควรทราบ

๒) การศึกษาดาราศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนาและสังคมไทย ควรต้องมีการศึกษาในด้านดาราศาสตร์สมัยใหม่ควบคู่กัน เพื่อจะได้เข้าใจในส่วนอุตุนิยาม ซึ่งเป็นเรื่องทางวัตถุโดยตรง การศึกษาในเรื่องเหล่านี้ จะทำให้เข้าใจกลไกของดวงดาวที่สัมพันธ์กับมนุษย์ในแง่ของกายภาพ โดยเฉพาะอิทธิพลของดวงดาวที่มีต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์บนดาวโลกซึ่งก็เป็นดาวดวงหนึ่งในระบบสุริยจักรวาล มนุษย์ต้องอาศัยทรัพยากรจากดวงดาว เช่น อากาศ น้ำ

แรงโน้มถ่วง มิตรามินจากแสงแดด ฯลฯ เพื่อการดำรงชีวิต ฉะนั้น ส่วนหนึ่งของมนุษย์จึงมาจากดวงดาว การศึกษาเรื่องดวงดาวในเชิงวัตถุจึงเป็นเรื่องจำเป็นและเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สุด

๓) เรื่องดวงดาวที่เหมือนเป็นสิ่งลึกลับในอดีต เช่น การเกิดสุริยุปราคา ดาวตก นำมาซึ่งความหวาดกลัว ในปัจจุบันปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านี้กลายเป็นสิ่งที่สวยงามที่คนในสังคมปัจจุบันให้ความสนใจและติดตามชม เป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง สังคมไทยปัจจุบันเริ่มต้นตัวมากขึ้นในเรื่องดังกล่าวนี้ ขณะที่ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสนใจในด้านดาราศาสตร์ค่อนข้างน้อย ดังนั้น ควรมีการบรรจุหลักสูตรที่เกี่ยวกับดาราศาสตร์ไว้ในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยและสถาบันอุดมศึกษาคือมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย เพื่อให้มีการศึกษาเรื่องดาราศาสตร์อย่างเป็นระบบ เชื่อว่าจะเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเหมือนที่พระพุทธเจ้าและพระเถระในอดีตเคยใช้ประโยชน์จากเรื่องดังกล่าวนี้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารเป็นหลัก และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในบางเนื้อหา หลังจากที่ได้ศึกษาเรื่องดังกล่าวโดยตลอดมา ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องดาราศาสตร์ในพระพุทธศาสนาทำให้เราเห็นพัฒนาการความสืบเนื่องของแนวคิดดังกล่าวทั้งระบบ ทั้งในแง่ของการนำเสนอทฤษฎีแนวคิดในแต่ละยุคสมัย และแง่การนำไปใช้ประโยชน์และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ว่ามีความสืบเนื่องและก้าวกระโดดออกนอกกรอบคิดเก่าและรับวัฒนธรรมแบบใหม่ในเรื่องดังกล่าว

ที่สำคัญ ความเข้าใจของคนแต่ละยุคสมัยมีความเข้าใจหรือเรียกขานในสิ่งที่ตนเองได้สัมผัสผ่านประสบการณ์แตกต่างกัน การศึกษาเรื่องดาราศาสตร์ในมิติทางพระพุทธศาสนามีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการตีความเข้าช่วย มิฉะนั้น จะทำให้เห็นพัฒนาการที่ลักลั่นกันเป็นอย่างมาก คือไม่มีความสืบเนื่อง ไม่สอดคล้องกัน และแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถนำเสนอครอบคลุมได้ทุกประเด็น แต่ก็มองเห็นประเด็นปัญหาที่คาดว่าจะน่าจะเป็นประโยชน์สำหรับการค้นคว้าวิจัยต่อ ดังนี้

- ๑) อิทธิพลของดวงดาวที่มีผลกระทบต่อสังคมไทย
- ๒) รูปแบบจักรวาลวิทยาในสังคมไทย
- ๓) การประยุกต์ใช้ดวงดาวเพื่อการพัฒนาเกษตรวิถีพุทธ

หัวข้อเหล่านี้ ผู้วิจัยเชื่อว่ามีข้อมูลมากพอที่จะทำให้ผู้ที่สนใจดำเนินการวิจัยต่อไป และจะเป็นการเพิ่มฐานข้อมูลที่สำคัญให้แก่วงการวิชาการด้านดาราศาสตร์ในพระพุทธศาสนาได้อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้นด้วย

